

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีการตีความวรรณกรรม

2.1 ความนำ

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะต้องมีปรัชญา หรือแนวความคิด และมนุษย์มีสิทธิเสรีภาพ ในการตัดสินใจที่จะเลือกใช้แนวคิดเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่มีการศึกษา ย่อมรู้ว่าตนเองมีปรัชญาอย่างไร นักปราชญ์หรือนักคิดทางการเมืองก็เช่นเดียวกันที่มีปรัชญาประจำตัว และได้แสดงปรัชญาหรือแนวคิดไว้ในสื่อกลางต่าง ๆ เพื่อสื่อหรือถ่ายทอดไปยังผู้อื่น ซึ่งในการถ่ายทอดความคิดของนักคิด นอกจากจะใช้วิธีถ่ายทอดทางการสื่อสารโดยตรงเพื่อให้เข้าใจซึ่งกันและกันแล้ว วรรณกรรมก็คือหนทางหนึ่งที่นักคิด นักเขียนจะถ่ายทอดความคิด เพื่อให้ผู้อื่นได้ทราบและเข้าใจ โดยความหมายแล้ว วรรณกรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่ง หมายถึง งานเขียนที่ให้คุณค่าความงามด้านภาษา มีผลกระทบต่ออารมณ์ ความรู้สึก¹ หรืองานหนังสือ งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิดไม่ว่าแสดงออกมาโดยวิธีหรือในรูปแบบใด² อาจอยู่ในรูปบทกวีนิพนธ์ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว อันอาจได้แก่ บทความ สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร³ และสามารถแทนได้ด้วยคำว่า งานเขียน หรืองานประพันธ์ได้ วัสดุที่ประกอบขึ้นเป็นวรรณกรรมจะต้องมีสื่อกลางซึ่งได้แก่ ภาษาที่เขียนลงเป็นตัวอักษร เป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง โดยมี สาร อันได้แก่ความคิดหรือความหมายของนักคิด นักเขียน ได้ถ่ายทอดถึงผู้รับสาร หรือมายังผู้อ่าน ซึ่งความหมายหรือสารเหล่านี้หาใช่ความคิดฝันล้วน ๆ หรืออารมณ์และความบันเทิงใจอันบริสุทธิ์ว่างโหวงไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใด ๆ เลย หากแต่พื้นฐานที่เกิดของวรรณกรรมนั้น คือ ความเป็นจริงที่เป็นอยู่ โดยตัวของมันเอง หรือที่เรียกว่า ความจริงทางภาววิสัย (objective reality) ซึ่งความเป็นจริง

¹ The Oxford English Reference Dictionary (New York : Oxford University Press, 1995), p.837.

² พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, 2538), หน้า 754.

³ สิทธา พิณีภูวดล, ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 35.

ทางภาววิสัยนี้ก็คือ ชีวิตหรือความชัดเจนในชีวิต⁴ วรรณกรรมมิได้สร้างขึ้นมาเพื่อการแสดงออก (expression) ของผู้แต่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการติดต่อสื่อสาร (communication) อีกด้วย ซึ่งการจะสื่อความหมายจากผู้เขียนไปสู่ผู้อ่าน ไม่อาจสื่อความหมายที่สมบูรณ์ได้เสมอไป เช่น อาจจะมีบางบทบางตอนอ่านแล้วไม่เข้าใจ หรือต้องอ่านหลายครั้งจึงจะเข้าใจ หรือต้องขอให้ผู้อื่นอธิบายให้จึงจะเข้าใจ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนหนึ่งของการสื่อสาร ผู้แต่งมิได้นำเสนออย่างตรงไปตรงมาเสมอไป แต่ก็หรือผู้ประพันธ์มักซ่อนความหมายเอาไว้ให้ผู้อ่าน ได้ใคร่ครวญ ขบคิด หรือค้นหา⁵ อีกทั้งปราชญ์ที่แต่งวรรณกรรมที่มีคุณค่ามักจะมีศักยภาพในการที่จะสร้างปม หรือ ปล่อยช่องว่าง หรือ แขนงความหมายเอาไว้ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้ไปแสวงหาสิ่งที่มีได้เผย แสดงไว้ อย่างชัดเจนในตัวบทเอาเอง และนั่นคือความมหัศจรรย์ที่ผู้อ่านจะได้จากการอ่านวรรณกรรม (plaisir du text)⁶ ความหมาย (meaning) ของนักปรัชญาเมธีที่ได้แสดงออก โดยซ่อนไว้ในภาษานั้นแสดงให้เห็นว่าภาษามิได้เป็นเพียงตัวสื่อความคิด ภาษามิใช่เป็นสัญญาณในแบบของ สัญวิทยา (semeiotics) มิใช่เป็นโวหารกวี แต่ภาษาคือ ชีวิต เมื่อชีวิตจริงอยู่ในภาวะที่ถูกกดดัน อย่างแสนสาหัส ภาษาก็ถูกกดดันตามไปด้วย และภาษามีผลแฝงที่ไม่มีวันตาย ภาษาจึงเป็นตัวช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้⁷ ผู้อ่านที่ได้ศึกษาวรรณกรรม ก็เป็นการรับคุณค่าชีวิตไปส่วนหนึ่งแล้ว แต่จะเข้าถึงคุณค่าของชีวิตตามจุดมุ่งหมายของปราชญ์หรือไม่ ก็เป็นเรื่องที่ผู้ศึกษา ต้องเลือกหรือใช้แนวทางการศึกษาตัววรรณกรรมที่ต้องการ ผู้อ่านวรรณกรรมที่มีประสบการณ์ หรือใช้หลักเกณฑ์พิจารณา วิเคราะห์ตีความที่ต้องการ โดยกระทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน ย่อมเข้าถึงคุณค่า หรือสารของวรรณกรรมนั้น ๆ ได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้น สารความคิดในวรรณกรรมนั้น เป็นรูปแบบที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมการเมืองของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ซึ่งในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมการเมือง อาจพิจารณา แบ่งได้ออกเป็นชนชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นใต้ปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นดังกล่าวก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อกัน เนื่องจากเรื่องผลประโยชน์ วรรณกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงจิตสำนึกหรือความคิดของชนชั้นนั้น ๆ ดังนั้นในแต่ละยุค

⁴ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วรรณกรรมการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิคอร์ป, 2522), หน้า 7.

⁵ ธีธัญญา สังขพันธานนท์, วรรณกรรมวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นาคร, 2539), หน้า 24.

⁶ เจตนา นาควัชระ, แนวทางการประเมินคุณค่าในวรรณคดีวิจารณ์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ-อเมริกา ในศตวรรษที่ 20. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/019 (มูลนิธิ-โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, สิงหาคม 2527), หน้า 177.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

แต่ละสมัยจึงมีวรรณกรรมออกมามากมาย สามารถแบ่งวรรณกรรมออกเป็นหลายประเภทตามยุคสมัยของวรรณกรรมดังนี้⁸

ประเภทแรก วรรณกรรมคลาสสิก (classicism) เป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นและเติบโตในยุคศักดินา ซึ่งเป็นการเขียนในแวดวงเฉพาะเจ้าขุนมูลนาย และละเลยชีวิตของประชาชนทั่วไป ในขณะที่วรรณกรรมชนิดนี้ให้เหตุผล เพื่อค้นหาความจริงในทางศีลธรรมและจริยธรรม มันก็ได้ส่งเสริมวัฒนธรรมให้สูงเด่นจนเห็นห่างจากมวลชนกลายเป็นวัฒนธรรมของคนกระจุกหนึ่ง ซึ่งอยู่ภายในรั้วกำแพงของเหล่าเจ้าขุนมูลนายเท่านั้น ส่วนประชาชนก็มีวัฒนธรรมของตนเองไปอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น วรรณกรรมคลาสสิกยังมีคติว่าสังคมในรัฐบาล และในศาสนาจะต้องมีแบบฉบับที่เป็นระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด เพราะฉะนั้นฉันทลักษณ์ในวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การกำหนดรูปแบบอย่างเคร่งครัดของวรรณกรรมชนิดนี้เอง ที่ทำให้ความคิดของนักเขียนคับแคบไปด้วย

ประเภทที่สอง วรรณกรรมแบบจินตนิยม (romanticism) เป็นวรรณกรรมที่เน้นการใช้อารมณ์สะเทือนใจ ใช้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจและความบังดาลใจ หรือสัญชาตญาณ (instinct) ในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นวรรณกรรมที่พยายามเดินสวนทางกับวรรณกรรมแบบคลาสสิก จนเข้าทำนองว่าต่อต้านของดั้งเดิมเป็นต้นว่า วรรณกรรมชนิดนี้พยายามทำวัฒนธรรมให้เป็นของธรรมดาและบริสุทธิ์ โดยพยายามอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างมากที่สุดที่มนุษย์จะพึงทำได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นนักเขียนส่วนมากจึงไม่เคร่งครัดในแบบแผนที่ตายตัว เพราะถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอหาคงที่ไม่ คือเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและตามความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะความต้องการของนักประพันธ์ ดังนั้นจึงยกเลิกหรือไม่ยอมเดินตามรูปแบบของวรรณกรรมคลาสสิกอีกต่อไป แต่กลับไปเน้นความเป็นปัจเจกชน ความเสมอภาค และเสรีภาพส่วนบุคคล และเข้าสัมผัสกับชีวิตของสามัญชนยิ่งขึ้น โดยมีลักษณะทั้งในแนวทางลบแบบจินตนาการสร้างสรรค์ และจินตนาการกล่อนวิถชีวิตที่แท้จริง แต่ก็ปลุกจิตสำนึกของตนให้คัดค้านการปิดบังความเป็นจริงทั้งหมด แม้ว่าวรรณกรรมแบบจินตนิยมจะสามารถทำให้เกิดวรรณกรรมแนวอื่น ๆ ในเวลาต่อมา และถึงจะยึดถือเสรีภาพเพียงใด ก็เข้าใกล้ธรรมชาติเกินไปจนประสพกับความล้มเหลวในการสร้างสรรค์วรรณกรรม เพราะไม่ได้เริ่มจากความเป็นจริงทางภววิสัย แต่เริ่มอุดมการณ์ทางอัตวิสัย พร้อมกับเอาอุดมการณ์นั้นเข้าขัดขวางการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพยายามบิดเบือนความจริง แม้ว่าจะไม่ปิดบังความจริงแห่งชีวิตก็ตาม และแม้ว่าจะชอบความเปลี่ยนแปลงแต่ก็เกลียดการต่อสู้ จึงมีลักษณะถอยหลัง

⁸ พลศักดิ์ จิตรไกรศิริ, วรรณกรรมการเมือง, หน้า 17-23.

เข้าคลอง (passive or regressive) ส่วนลักษณะก้าวหน้า (active or progressive) ก็เป็นเพียงแต่แสดงความเกลียดชังสภาพที่เป็นอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็ชอบเพื่อฝันถึงอนาคตอย่างไร้ความเป็นจริง เป็นความฝันที่เริ่มจากความเพ้อฝัน และกลับสู่ความเพ้อฝันอันไร้สาระ จนเข้าไม่ถึงสัจจะ

ประเภทที่สาม วรรณกรรมแบบธรรมชาตินิยม (naturalism) เป็นวรรณกรรมที่เห็นผลของการกระทบจากความจริงเท่านั้น คือ มักสนใจชีวิต ความเป็นอยู่และภาษาของสามัญชนอย่างกว้างขวาง ส่วนมากเป็นชีวิตของคนยากจน กรรมกรและชาวนาที่ชวนเศร้าใจทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่โศกนาฏกรรม เพราะเนื้อแท้ความจริงเป็นเรื่องของความทุกข์ยาก การทนทุกข์ทรมาน และความวิปริตทางใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า นักเขียนกลุ่มนี้จะตีแผ่เหตุการณ์ทุกอย่างออกมาโดยไม่จำกัดว่าเป็นเรื่องอะไร และเป้าหมายของการประพันธ์ก็อยู่ที่การตีแผ่ความจริงทั้งด้านดีงามและด้านอัปมงคลของชีวิต จึงเสมือนการจำลองเหตุการณ์ลงบนกระดาษเฉย ๆ ไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ ทั้งสิ้น

ประเภทที่สี่ วรรณกรรมแบบสัจนิยม (realism) เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะการเขียนในเชิงสมจริงทั้งหมด การดำเนินเรื่องมักเรียบง่ายเข้าใจได้ทันที โดยถือรูปแบบทางภาวีสัยเป็นหลัก เนื่องจากวรรณกรรมแนวนี้เกิดขึ้นมาในยุคทุนนิยม ซึ่งเป็นสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบกันอย่างมากที่สุด วรรณกรรมแบบนี้จึงสะท้อนถ่ายทอดความเป็นจริงในลักษณะเหมือนจริง ไม่มีการปรุงแต่ง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความไม่เป็นธรรมในสังคมทุนนิยม จึงไม่มีการให้อารมณ์ความรู้สึก หรือไฝฝันถึงอุดมการณ์ใด ๆ ในอนาคต และไม่ทำที่มองเห็นอนาคตของสังคมใหม่ เนื้อหาสาระจึงมีลักษณะเป็นความคิดเห็นเฉพาะนักเขียน แต่ก็มีความเป็นกลางในการบรรยายสิ่งที่ป็นจริงในสังคม ดังนั้นนักเขียนในแนวนี้จึงไม่ประสบผลในการสร้างสรรค์ เช่นเดียวกับแนวธรรมชาตินิยม เพราะหมกมุ่นอยู่กับภาวีสัยจนเกินไป โดยไม่ยอมวินิจฉัยทางอัตวิสัยบ้าง งานประพันธ์จึงเป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ แม้จะเปิดโปงข้อเท็จจริงแต่ก็ไม่อาจเห็นแนวทางอนาคตของข้อเท็จจริงนั้นได้ นักประพันธ์บางคนยังผลิตออกจากความเป็นจริง หันเข้าหาการเขียนแบบธรรมชาติ อันเป็นแนวทางของธรรมชาตินิยม จึงไม่ต่างอะไรกับการถ่ายรูปลักษณะเหมือนจริงแต่ไม่มีชีวิต

ประเภทที่ห้า วรรณกรรมแบบสัจนิยมใหม่ (neo-realism) จากจุดอ่อนของการมองภาพสังคมอย่างที่ป็นอยู่ และค่อนข้างหยุดนิ่ง ทำให้เกิดกระแสความคิดใหม่ของวรรณกรรมขึ้นมาแทนที่ เป็นการมองที่มาของภาพชีวิต และที่ไปของสิ่งเหล่านี้ควบคู่กันไป ไม่มองแบบหยุดนิ่ง จึงเริ่มพัฒนาแนวทางสังคมในอนาคตอย่างมีอุดมการณ์ และเชื่อมั่นเป็นการประสานความเป็นเอกภาพระหว่างอัตวิสัย (อุดมการณ์) และภาวีสัย (ความเป็นจริง) หรือความเป็นเอกภาพระหว่างความต้องการทางอัตวิสัย และทิศทางของความเป็นจริงทางภาวีสัย โดยต้อง

ยอมรับสภาพที่เป็นจริง มองเห็นที่มาและที่ไปของสิ่งทั้งปวง รวมทั้งมองเห็นบทบาทของสิ่งที่กำลังเกิดใหม่ และชัยชนะของสิ่งใหม่ นักเขียนในแนวนี้จึงเป็นตัวแทนของสิ่งที่เกิดใหม่ หรือกำลังเกิดใหม่เหล่านี้ด้วย การพัฒนาวรรณกรรมสังคมนิยมใหม่ ในแต่ละสภาพของแต่ละประเทศย่อมไม่เหมือนกัน อันสืบเนื่องมาแต่มีปัญหารูปธรรมที่แตกต่างกัน ฉะนั้นจึงมีวรรณกรรมแบบสังคมนิยมใหม่หลายชั้น เป็นต้นว่า วรรณกรรมแบบสังคมนิยมต่อต้านเผด็จการ (anti-fascist realism) วรรณกรรมแบบสังคมนิยมต่อต้านจักรวรรดินิยม (anti-imperialist realism) และวรรณกรรมแบบสังคมนิยมสังคมนิยม (socialist realism)

การพิจารณาวรรณกรรมจากอดีตจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทำให้มองเห็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากวรรณกรรมผูกพันอยู่กับสังคมการเมืองอย่างแนบแน่น เพราะเป็นการสะท้อนชีวิตมนุษย์ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์สลับซับซ้อนต่อธรรมชาติ วรรณกรรมจะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจเรียกได้ว่าวรรณกรรมนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมขณะนั้นทั้งสิ้น ดังนั้นจึงมักได้ยินคำกล่าวที่ว่า วรรณกรรมสะท้อนสังคม หรือวรรณกรรมชี้นำสังคม ทั้งนี้เนื่องจากวรรณกรรมและสังคมมีความสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์นี้อาจเป็นไปได้ 3 ลักษณะคือ⁹

ลักษณะแรก วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม การสะท้อนสังคมของวรรณกรรมมิใช่เป็นการสะท้อนอย่างบันทึกเหตุการณ์ทำนองเอกสารประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียน และเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม วรรณกรรมจึงมีความเป็นจริงทางสังคมสอดแทรกอยู่ วรรณกรรมอาจสะท้อนสังคม ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรมหมายถึง เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนด้านนามธรรมหมายถึง ค่านิยม ชีวิตจิตใจของคนในสังคม

ลักษณะที่สอง สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม หรือต่อนักเขียน นักเขียนอยู่ในสังคมย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคม ทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณี ศาสนา ปรัชญา และการเมือง สภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ของเขา การพิจารณาอิทธิพลของสังคมต่อนักเขียน ควรให้ความสนใจว่านักเขียนได้รับอิทธิพลจากสังคมมาอย่างไร และเขามีท่าทีสนองตอบต่ออิทธิพลเหล่านั้นอย่างไร

⁹ ตรีศิลป์ บุญขจร, “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 5-7.

ลักษณะที่สาม วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนที่ยิ่งใหญ่ นอกจากจะเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการสร้างวรรณกรรมให้มีชีวิตโน้มน้าวจิตใจผู้อ่านแล้ว ยังเป็นผู้มีทัศนะกว้างไกลกว่าคนธรรมดา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเข้าใจ และเข้าถึงสภาพของมนุษย์ และสังคมได้มากกว่าคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จึงเป็นอมตะ เพราะไม่เพียงแต่เสนอภาพปัจจุบัน อย่างถึงแก่นของความจริงเท่านั้น แต่ยังคงคาดคะเนอนาคตได้อีกด้วย

แม้ว่าวรรณกรรมจะมีความสัมพันธ์กับสังคมการเมือง แต่วรรณกรรมนั้นอาจเกิดจากจินตนาการอิสระของนักเขียน วรรณกรรมบางเรื่องสามารถสะท้อนความเป็นจริงร่วมสมัยของผู้เขียน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกเรื่องจะสะท้อนความเป็นจริง ร่วมสมัยเหมือนกันหมด วรรณกรรมโดยส่วนมากไม่สามารถก้าวล่วงเกินกว่าสังคมที่เป็นอยู่ขณะนั้น แต่วรรณกรรมจะพัฒนาหรือเกิดขึ้นเคียงคู่ไปกับการพัฒนาทางสังคม รูปแบบและเนื้อหาจึงไม่มีการตายตัว แต่จะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นั่นคือ ความคิดในวรรณกรรมในแต่ละยุคของประวัติศาสตร์จึงไม่เหมือนกัน แต่จะสอดคล้องและต่อเนื่อง อย่างมีเหตุมีผลมาไม่ขาดสาย¹⁰ วรรณกรรมใดที่มีความคิดล้ำหลังแฝงอยู่ ไม่สร้างสรรค์และไม่มีประโยชน์ต่อสังคมการเมืองสมัยต่อมา ก็จะถูกลืมไป ส่วนวรรณกรรมที่มีคุณค่า ก็จะดำรงอยู่ได้เพื่อให้ยุคสมัยถัดไปได้ศึกษา และเรียนรู้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในสังคมการเมือง วรรณกรรมที่ดำรงอยู่จะมีอิทธิพลต่อสังคมการเมืองในหลายแบบและหลายระดับ ทั้งทำให้สังคมเสื่อมถอยและก้าวหน้าในระดับปัจเจกชน และระดับมหาชน วรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมมาก จะต้องสามารถสะท้อนถ่ายเป็นภาพที่สร้างมโนภาพได้แจ่มชัด และมีความงาม ซึ่งความงามนี้เกิดขึ้นจากความจริงสองประการคือ รูปแบบเหมาะสมกับเนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นจริง แห่งชีวิตทั้งด้านดีและด้านชั่ว¹¹ และเนื้อหาของวรรณกรรมที่แสดงออกทั้งด้านดีชั่ว หรือความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ต่าง ๆ นั้น ย่อมจะต้องเกี่ยวพันและสอดคล้องกับระบบสังคม และการเมือง ทั้งสิ้นไม่มากก็น้อย ดังนั้นวรรณกรรมจึงไม่สามารถหนีพ้นเรื่องการเมืองไปได้

การศึกษาความคิดทางการเมืองในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาจากผลงานที่ถือว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกจำนวน 2 เรื่อง คือ หนังสือเรื่องเจ้าผู้ปกครอง (The Prince) และวรรณกรรมเรื่องสามก๊ก (The Three Kingdoms) ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองเรื่องถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมการเมือง เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง ดังนั้นในการตีความ

¹⁰ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วรรณกรรมการเมือง, หน้า 52-53.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวรรณกรรมการเมืองก่อนพอสมควร วรรณกรรมการเมืองนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลงานทางความคิด ความกดดันทางการเมืองที่ผู้เขียนวรรณกรรมประสมอยู่ และประทุออกมาเป็นวรรณกรรมการเมือง¹² แต่ก่อนที่จะเป็นวรรณกรรมการเมืองได้นั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการเขียน ซึ่งได้จากประสบการณ์ หรือความชัดเจนในการต่อสู้ดิ้นรนของมนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม และความคิดที่ได้อาจถูกกำหนดโดยบริบทขณะนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบสังคมนั่นเอง ระบบสังคมนั้นมีความสัมพันธ์กับระบบการเมือง และเศรษฐกิจ จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ วรรณกรรมส่วนมากจึงเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่มากก็น้อย และถ้าวรรณกรรมใดแสดงเนื้อหาทางการเมืองมาก ก็จะถือว่าเป็นวรรณกรรมการเมือง ดังที่กล่าวมาแล้วว่าวรรณกรรมแต่ละเรื่อง แต่ละยุคสมัยเป็นภาพสะท้อนของสังคมการเมือง การคลี่คลายขยายตัวของวรรณกรรม ย่อมเป็นไปตามความคลี่คลายขยายตัวของสังคม ดังนั้นการเรียนรู้และศึกษาวรรณกรรมการเมือง จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้รู้สึกถึงความงดงามด้านภาษา บุคลิกภาพที่แตกต่างและคล้ายคลึงกันของตัวละคร แต่ยังสามารถฉายภาพให้เห็นภาพของสังคม¹³ อีกทั้งยังทำให้เห็นลักษณะความคิดทางการเมืองในหลายรูปแบบด้วย ซึ่งความคิดในยุคหนึ่งอาจพัฒนาข้ามยุคไปถึงยุคหน้า แต่อีกความคิดหนึ่งยึดรากฐานความคิดอยู่ที่เดิม หรือย้อนยุค ความขัดแย้งของความคิดทางการเมือง จึงยังคงดำรงอยู่ต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุด

วรรณกรรมที่มีเนื้อหาทางความคิดทางการเมือง ลัทธิการเมืองเด่นชัด หรือมีโครงเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ชิงอำนาจทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกรัฐ ถือว่าเป็นวรรณกรรมการเมืองโดยตรง และหากเนื้อหาในวรรณกรรมเน้นหนักไปทางการใช้อำนาจทางการเมืองหรือได้เน้นให้เห็นถึงความยุติธรรมต่าง ๆ ความเสื่อมโทรมในสังคม การต่อสู้ทางชนชั้นในยุคต่าง ๆ หรือความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทางชนชั้นผู้ซื้อที่ดินสังคม (ผู้ปกครอง) กับชนชั้นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ (ผู้ถูกปกครอง) ก็อาจจัดว่าเป็นวรรณกรรมการเมืองได้เช่นกัน เพราะมีผลกระทบต่อการเมืองไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ซึ่งผลกระทบต่ออิทธิพลดังกล่าวมิใช่มีแต่เฉพาะทางด้านดี ด้านไม่ดีก็มีประกอบด้วยเช่นกัน จากลักษณะของวรรณกรรมการเมืองข้างต้น ถ้าจำแนกตามการสะท้อนถ่ายภาพการเมืองแล้ว สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท¹⁴

¹² ประทุมพร วัชรเสถียร, ภาษาและหนังสือ (กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 113.

¹³ เสถียร จันทิมาธร, คนเขียนหนังสือ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2517), หน้า 3.

¹⁴ บุญเหลือ เทพสุวรรณ, ภาษาและหนังสือ, หน้า 106. อ้างถึงใน พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วรรณกรรมการเมือง, หน้า 111.

ประเภทแรกเป็นข้อเขียนที่แสดงทัศนะทางการเมืองโดยตรง เป็นต้นว่า แสดงถึงหลักการ ขบวนการ พัฒนาการ ขอบข่าย เนื้อหา ทฤษฎี ความคิด แนวความคิด กระบวนการอื่น ๆ ในทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมา ไม่ได้ใช้เทคนิคการประพันธ์เพื่อปลุกเร้าความคิดของผู้อ่าน แต่จะแสดงที่ทรรศน์อย่างตรง ๆ

ประเภทที่สองเป็นวรรณกรรมการเมืองที่อาศัยบันเทิงคดี หรือกวีนิพนธ์เป็นพาหนะ ในการแสดงทัศนะทางการเมือง ซึ่งก็ไม่สามารถสะท้อนทัศนะ ในการแสดงทัศนะทางการเมือง ให้แน่ชัดดั่งแท้มือชนิตแรกได้ เพราะนวนิยายต้องกลมอมอารมณ์คนอ่าน ไม่ใช่ที่จะแสดงความคิดทางการเมืองของผู้เขียนแต่อย่างเดียว ดังนั้นวรรณกรรมการเมืองแบบบันเทิงคดีนี้ แม้ว่าจะมีอิทธิพลทั้งการเมืองและสังคม แต่ต้องกินเวลานานกว่าคนทั้งหลายจะยอมรับและพร้อมที่จะปรับปรุงสังคมและการเมือง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้วหนังสือเรื่องเจ้าผู้ปกครอง ก็อาจจัดอยู่ในประเภทแรก เพราะใช้กระบวนการในการแสดงออกทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมา ส่วนวรรณกรรมเรื่องสามก๊กสามารถจัดอยู่ในประเภทที่สองได้ เพราะใช้เทคนิคการประพันธ์ โดยอาศัยบันเทิงคดี เป็นสื่อถึงผู้อ่าน

อย่างไรก็ดีนักคิด นักเขียนอีกส่วนหนึ่ง ได้ปฏิเสธการจำแนกวรรณกรรมการเมือง โดยพิจารณาจากการสะท้อนถ่ายภาพทางการเมือง ซึ่งเป็นที่นิยมของนักวรรณคดีบริสุทธิ์ การไม่สนใจว่าวรรณกรรมการเมืองจะมีเนื้อหาหนักเบาเพียงใดนั้น คงเนื่องมาจากความคิดของนักวรรณกรรมการเมืองรุ่นใหม่ได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง อันเป็นขั้นที่มุ่งมองเนื้อหาการเมืองในวรรณกรรมเป็นสำคัญว่าจะมีพิษภัยหรือมีประโยชน์ต่อสังคมหรือประชาชน โดยเลิกสนใจว่าจะมีเนื้อหาการเมืองอยู่ในวรรณกรรมมากน้อยเท่าใด หรือใช้เทคนิคการประพันธ์แบบใดในการเป็นสื่อความคิด นักวรรณกรรมรุ่นใหม่จึงแบ่งวรรณกรรมการเมืองออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ

ชนิดแรก วรรณกรรมการเมืองประเภท วรรณกรรมศักตดินา หรือวรรณกรรมฝ่ายปฏิวัติ วรรณกรรมการเมืองชนิดนี้มีเนื้อหามุ่งคัดค้านการเปลี่ยนแปลง และมุ่งรักษาสิ่งเก่า และความคิดเก่าของกลุ่มบุคคลบางกลุ่มในสังคมใหม่ ผู้เขียนวรรณกรรมการเมืองชนิดนี้ จึงต้องการสื่อความหมายกับโลกภายนอก เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง หรือนายทุนและเพื่อเสนอทัศนะคติในโลกแห่งจารีตประเพณี โดยพวกอนุรักษนิยม

ชนิดที่สอง วรรณกรรมการเมืองประเภท วรรณกรรมมวลชน หรือวรรณกรรมฝ่ายปฏิวัติ เป็นวรรณกรรมที่มุ่งต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม และต้องการแสวงหาแนวทางชีวิตที่ดีกว่าอดีต ไม่หยุดนิ่งที่จุดใดจุดหนึ่ง เพราะเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม และประวัติศาสตร์

วรรณกรรมชนิดนี้จึงเขียนเพื่อรับใช้มวลชน ด้วยเจตนาอันสุจริต และเปิดเผยของนักเขียนฝ่ายประชาชน โดยพยายามนำสภาพความเป็นจริงแห่งชีวิตมาเป็นพื้นฐานแห่งการรจนา จึงเป็นวรรณกรรมเพื่อมวลชนโดยเฉพาะ เพราะปกป้องผลประโยชน์ของมวลชนผู้ทุกข์ยาก และเสนอทัศนะแห่งสังคมนิยมที่ต้องการทำลายระบบคนกินคนของสังคมศักดินาและนายทุน เพื่อนำประชาชนมาเสมอภาคกันหมดภายใต้กฎหมาย และการปฏิบัติอย่างเดียวกัน¹⁵

วรรณกรรมการเมืองนั้นจะมีหลายรูปและหลายเนื้อหา แตกต่างกันไปตามการสร้างสรรค์ อีกทั้งวรรณกรรมการเมืองจะแตกต่างไปจากวรรณกรรมทั่วไป เพราะวรรณกรรมโดยทั่วไปนั้นจะสะท้อนภาพของประสบการณ์เพียงผิวเผินและมีลักษณะแคบ แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อธรรมชาติ หรือมวลมนุษยชาติ ซึ่งอาจยังไม่มีผลต่อสังคม หรือไม่มีบทบาททางการเมือง ส่วนวรรณกรรมการเมืองเป็นการสะท้อนความชัดเจนขั้นสุดยอดของมนุษย์ หรือทั้งความคิด อคติ ทัศนะทางการเมืองที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาไม่มากนักน้อย อันอาจก่อให้เกิดความคิด ความรู้สึกทางการเมืองที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมนการเมือง หรือชักจูงให้เกิดทัศนะทางการเมืองแบบใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการล้มล้างความคิดทางการเมืองแบบเก่า อีกทั้งยังได้เรียกร้องเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และสิทธิของราษฎรที่จะได้รับความยุติธรรมจากสังคมและจากรัฐด้วย อย่างไรก็ตามวรรณกรรมการเมืองบางส่วนของผู้เขียนมิได้มีเจตนา หรือจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนการเมืองเลย แต่ผลงานหรือการตีความอาจก่อให้เกิดความรู้นึกคิด ให้เกิดความคิดทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองได้

2.2 แนวทางการศึกษาความคิดทางการเมือง

วรรณกรรมการเมืองที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นแล้ว ย่อมสะท้อนถ้ายความคิดทางการเมืองบางแนวได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนักเขียนได้รับใช้คุณสมบัติของตน และบางขณะก็ต่อต้านคุณสมบัติถัดไป โดยการสะท้อนความชัดเจนในชีวิตออกเป็นความคิดทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมือง แม้จะมีลักษณะอัตวิสัย (subjective) อยู่บ้าง แต่ความคิดทางการเมืองเหล่านั้นย่อมมีอิทธิพลต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย และถ้าจะพิจารณาว่าความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมการเมืองมีอะไรบ้าง ก็คงตอบได้ยากเพราะเรื่องนี้แล้วแต่การจำแนกความคิดทางการเมืองของนักเขียนแต่ละคน การศึกษาความคิดทางการเมืองของนักคิด หรืออาจเรียกอีก

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-113.

อย่างหนึ่งว่าการศึกษาปรัชญาการเมือง ในความหมายที่กว้างแล้วความคิดทางการเมืองและปรัชญาการเมือง น่าจะมีความหมายใกล้เคียงหรืออย่างเดียวกัน เนื่องจากปรัชญานั้นเกิดจากตั้งข้อสงสัย หรือคิดเพื่อให้เปลี่ยนแปลงในเรื่องของการใช้อำนาจ หรือวิถีชีวิตที่เคยเป็นอยู่มาก่อน เพื่อพยายามที่จะแทนสิ่งซึ่งเก่าแก่ด้วยสิ่งที่ดีโดยเฉพาะสิ่งที่ดีโดยธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับความคิดทางการเมืองของนักคิด ความหมายที่แท้แล้วปรัชญาหมายถึงรักในความรู้ ความรักในปัญญา (love of wisdom)¹⁶ จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นการศึกษาปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก และไม่เฉพาะเจาะจงในการศึกษาถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือสาขาวิชาหนึ่งวิชาใด เช่นเดียวกับการศึกษาด้านปรัชญาการเมือง เป็นเรื่องที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความคิด หรือความรู้ทางการเมืองนั่นเอง ในการศึกษาความคิดหรือปรัชญาทางการเมืองนั้น จุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดคือ การสร้างทฤษฎี หรือแนวคิดทางการเมืองที่ดีกว่านักคิด และสามารถนำทฤษฎีการเมืองที่ดีกว่านั้นไปใช้ให้เกิดผลดีกับสังคมการเมือง ซึ่งก่อนหน้าที่จะถึงขั้นตอนนี้จะต้องผ่านขั้นตอนการเข้าถึงเนื้อหา หรือจุดมุ่งหมายของนักคิด และประเมินจุดมุ่งหมายหรือเนื้อหาความคิดของนักคิดทางการเมือง และสังคมกับสภาพความเป็นจริง ในสังคมการเมืองเสียก่อน เพื่อดูว่า จุดมุ่งหมายหรือเนื้อหาความคิดของนักคิดใด จะเป็นจริงและสามารถอธิบาย หรือนำมาปฏิบัติให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่นักคิดได้ตั้งใจไว้¹⁷ อย่างไรก็ตาม การศึกษาความคิดทางการเมือง ในวรรณกรรมการเมือง สามารถกระทำได้อย่างละเอียดละออทุกแง่มุม แต่การศึกษาความคิดทางการเมืองอย่างสะเปะสะปะอย่างนั้นจะได้ประโยชน์ไม่มากนัก เพราะความคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมนั้นมีมากมาย และไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กันเท่าไร¹⁸ ดังนั้นการศึกษาความคิดทางการเมือง หรือปรัชญาการเมืองของนักคิด นักเขียนในวรรณกรรมการเมืองสมัยก่อน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาอย่างเป็นระบบ ใช้หลักทฤษฎีและแนวทางหรือวิธีการตีความที่เหมาะสม ถูกต้อง เป็นกลาง ไม่สอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวหรืออคติต่าง ๆ ลงไป จึงจะเข้าใจถึงบรรยากาศ และความคิดทางการเมือง ที่สะท้อนถ่ายทอดออกมาจากวรรณกรรมการเมืองนั้น ๆ ได้โดยถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของวรรณกรรมการเมือง จะมีมากมีน้อยย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาความดับทบทในวรรณกรรมของผู้อ่าน ว่าไปในแง่ใด และลึกซึ้งเพียงใด การอ่านวรรณกรรมอย่างฉาบฉวยและเชื่อไปหมดทุกอย่าง ก็จะเข้าลักษณะการถูกรวบงำโดยวรรณกรรมการเมือง ซึ่งมักจะเป็นผลในด้านไม่ดีมากกว่าด้านดี ที่เป็นเช่นนี้

¹⁶ Christian James L, Philosophy : An introduction to the Arts of Wondering. (U.S.A. : Holt, Rinehart and Winton, 1977), p.25.

¹⁷ ไชยันต์ ไชยพร, “ทฤษฎีรัฐศาสตร์,” เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มิถุนายน 2536. (อัดสำเนา), หน้า 4.

¹⁸ พลศักดิ์ จิตรไกรศิริ, วรรณกรรมการเมือง. หน้า 138-139.

เพราะคุณภาพ และประสบการณ์ของผู้อ่านแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน และไม่เท่ากัน การตีความจึงแตกต่างกันไป สำหรับสาเหตุที่เกิดความแตกต่างในการตีความ อาจเป็นเพราะเนื้อหาบางส่วนในวรรณกรรม อาจไม่ให้ความกระจ่างและความเข้าใจถึงความคิดของนักคิด นักเขียนได้ดีพอ

ในการศึกษาปรัชญาหรือความคิดทางการเมือง ของนักคิดจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความจริง ทราบเจตนาหรือความตั้งใจมุ่งหวัง (intention) และความถูกต้องแม่นยำในความคิดของนักคิดทางการเมืองว่าคิดอะไร อาจมีผู้ให้ความเห็นแย้งว่าการศึกษาคิดทางการเมืองในอดีตนั้นเป็นสิ่งที่เลือนลอยไร้ประโยชน์ ล้าหลังไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากเห็นว่าความคิดทางการเมืองที่ใหม่ที่เกิดในปัจจุบัน เป็นทางเลือกที่แน่ชัดอยู่แล้ว เช่น กฎเกณฑ์ความคิดทางการเมืองที่ได้มาจากประสบการณ์ ในวัฒนธรรมกรีกโบราณ ไม่จำเป็นจะต้องถือว่าเหมาะสมสำหรับคนในยุคปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันเอง ทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นเป็นผู้ให้ความสำคัญแก่ทฤษฎี โดยอาศัยวิธีการอ้างว่าเป็นสากล กลับเห็นว่าทฤษฎีนั้นเป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่กับกาลเวลาและสถานที่ หากเป็นเช่นนั้น ทฤษฎีทุกประเภทคงไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดทางการเมืองใหม่นี้ก็เป็นการปฏิเสธความคิดทางการเมืองเดิม ซึ่งก็คือเป็นการกำหนดแนวคิดทางการเมืองใหม่อยู่ดี และความคิดทางการเมืองที่ว่าใหม่นี้ ในอนาคตอาจต้องพบกับความบกพร่อง หรือความไม่สมบูรณ์ หนทางหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ก็คือ การศึกษาปรัชญาหรือความคิดทางการเมืองจากงานเขียนสำคัญ of นักคิด นักเขียน ซึ่งการเข้าใจความคิดในอดีตสามารถช่วยให้เราเข้าใจปัญหาในปัจจุบันได้ดีขึ้น ปัจจุบันการศึกษาคิดทางการเมืองของนักคิดมีหลายแนวทาง การศึกษาในแนวปรัชญาการเมือง และการศึกษาแนวทฤษฎีการเมือง (political theory) มีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าเป็นสิ่งที่ใช้แทนกันได้ ดังนั้นการศึกษาคิดทางการเมืองในการศึกษาคำนี้ จะพิจารณาแบ่งการศึกษาออกเป็นสองแนวทางใหญ่ ๆ ได้แก่ การศึกษาแนวประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (history of political thought) การศึกษาแนวปรัชญาการเมือง (political philosophy)

แนวทางแรก การศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง¹⁹ แนวทางนี้จะศึกษาความคิดของนักคิด โดยมีความเชื่อว่า คนเรานั้นมิได้นึกคิดอะไรขึ้นมาได้ลอย ๆ ความคิดของคนเกิดขึ้นได้จากการตอบสนองอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขา ความคิดทางการเมืองของนักคิดก็เช่นกัน เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อนักคิดคนนั้น ฉะนั้นการที่จะเข้า

¹⁹ไชยันต์ ไชยพร, “ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ปรัชญาการเมือง และทฤษฎีการเมือง,” เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พฤษภาคม-มิถุนายน 2536.(อัดสำเนา), หน้า 1-3.

ใจความคิดของนักคิดคนหนึ่งได้อย่างทะลุโปร่ง จะต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อมของเขาเป็นสำคัญ ซึ่งสิ่งแวดล้อมหรือบริบท (context) คือสิ่งที่อยู่รอบตัว นับตั้งแต่ สภาพอากาศ ภูมิประเทศ ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ เหตุการณ์ปัจจุบัน สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สิ่งสำคัญในบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดทางการเมือง ได้แก่ เจื่อนไขหรือสภาพทางการเมือง ซึ่งรวมถึงสังคมและเศรษฐกิจด้วย เพราะในการทำความเข้าใจในอย่างหนึ่งอย่างใดในสามด้าน การเมือง สังคมและเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้ยาก เจื่อนไขหรือสภาพแวดล้อมทางการเมืองของนักคิดนั้น อีกนัยหนึ่งก็คือบริบททางการเมืองของนักคิดนั่นเอง และบริบททางการเมืองของนักคิด ก็เป็นส่วนหนึ่งของบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิด นอกจากบริบททางการเมืองแล้ว บริบททางการศึกษาและครอบครัวก็เป็นอีกบริบทหนึ่งในบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดทางการเมือง เพราะบริบททางครอบครัวมีอิทธิพลต่อสภาพทางจิตวิทยาซึ่งรวมถึงอารมณ์ความรู้สึกของนักคิดเป็นอย่างยิ่ง ส่วนบริบททางการศึกษาก็เป็นบริบทที่สำคัญต่อการสร้างโลกทัศน์ความเชื่อมุมมองของนักคิด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพครอบครัวของนักคิด ซึ่งลักษณะครอบครัวนี้รวมถึงความเชื่อทางศาสนาด้วย เพราะคนเรานั้นจะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ และการปฏิบัติทางศาสนาจากครอบครัวของเขา และศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดวิธีคิดและการมองโลกของคนเรา

การศึกษาวិเคราะห์ความคิดของนักคิดโดยมีบริบท หรือประวัติศาสตร์ของนักคิดเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความคิดของนักคิดแต่ละคนนี้ เรียกว่า การวิเคราะห์เชิงบริบท หรือ context analysis หรือ historical analysis หรือ การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ ถือเป็นหัวใจสำคัญของระเบียบวิธีวิเคราะห์ (method) แนวประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ซึ่งเชื่อว่า จะไม่สามารถเข้าใจและอธิบายความคิดของนักคิดได้อย่างถูกต้อง ถ้าไม่เข้าใจบริบทในสมัยที่นักคิดนั้นมีชีวิตอยู่ บริบทมีความสำคัญในฐานะที่มีอิทธิพลในการก่อตัวสร้างความคิดของนักคิด ลำพังความคิดของนักคิดที่เป็นเพียงความคิดในหัวสมองของเขานั้น ย่อมไม่มีทางรับรู้และศึกษาได้เลย ดังนั้นความคิดที่ได้แสดงออกมาแล้วเท่านั้นที่เราจะรับรู้ศึกษาได้ การแสดงออกทางความคิดต้องมีสื่อหรือตัวกลาง (medium) นั่นคือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ภาษาทั้งพูดและเขียน นักคิดทั้งหลายแสดงออกทางความคิดของเขาผ่านข้อเขียน ข้อเขียนของนักคิดจึงเป็นวัตถุตีความเป้าหมาย (object) ในการศึกษาวิเคราะห์ สิ่งที่ใช้เรียกข้อเขียนเป้าหมายดังกล่าวนี้เรียกว่า ตัวบท (text) นอกจากจะหมายถึงข้อเขียน คำพูด ยังหมายถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสื่อความคิดของนักคิดได้อีกด้วย เห็นได้ว่าตัวบทเป็นสิ่งที่เป็นตัวแทนความคิดของนักคิดที่เราต้องการศึกษา ส่วนบริบทคือเจื่อนไขสภาวะแวดล้อมประวัติศาสตร์ของนักคิดที่มีอิทธิพล ต่อการก่อตัวความคิดของนักคิด การจะเข้าใจและรู้ว่าตัวบท มีความหมายอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการที่เราเข้าใจความสัมพันธ์ที่บริบทมีต่อตัวบทนั้น การทำความเข้าใจตัวบทคือการอ่านตัวบท ส่วนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทนั้น จำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจเจื่อนไขสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่งบริบทนั้นกระทำได้โดยการหาหลักฐานข้อมูลต่าง ๆ ในสังคมที่นักคิดนั้นอาศัย

อยู่ เช่น หลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง หลักฐานเกี่ยวกับการศึกษาและครอบครัวของนักคิด และปริมาณของข้อมูลยิ่งมากเท่าใดก็จะทำให้ได้ความชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น จนสามารถเข้าใจความคิดของนักคิดได้เหมือนตัวนักคิดคนนั้นเข้าใจ (to understand a thinker as he understood himself) และสิ่งที่สำคัญนอกเหนือจากความแม่นยำถูกต้องของการเข้าใจความคิดของนักคิดแล้ว แนวการศึกษาความคิดทางการเมืองในแนวประวัติศาสตร์นี้นำไปสู่ข้อสรุปอีกข้อหนึ่งคือ เข้าใจความคิดของนักคิดได้ดีกว่าตัวนักคิดเองด้วย (to understand a thinker better than he understood himself) เพราะการที่เราอยู่ในปัจจุบัน และมองย้อนกลับไปในอดีต และสามารถพิจารณารายละเอียดของบริบทแวดล้อม ที่มีอิทธิพลทางจิตวิทยาต่อตัวนักคิด ซึ่งตัวนักคิดเองไม่สามารถที่จะรู้สำนึกตัวได้ว่าความคิดของเขานั้นได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขา ดังนั้นเราจึงสามารถที่จะ เข้าใจความคิดของเขาได้ดีกว่าที่ตัวเขาเข้าใจ

แนวทางที่สอง การศึกษาแนวปรัชญาการเมือง²⁰ ความหมายตามลายลักษณ์อักษรหมายถึง ความรักในความรู้ในเรื่องกิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม (การเมือง) ความรู้ในที่นี้หมายถึง ภูมิปัญญาอันรวมไปถึงทักษะที่จะทำให้เรามีวิจารณญาณและการตัดสินใจที่ดีในเรื่องกิจกรรม หรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม ความรู้ดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายถึงความรู้ที่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว ที่กำหนดให้เราทำหรือไม่ทำอะไรอย่างหนึ่งอย่างใดเหมือนอย่างเช่น ความรู้ในเรื่องศีลธรรม ประเพณีปฏิบัติ หรือความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย หรือข้อบังคับในสังคม แต่มันเป็นความรู้ในการออกกฎระเบียบ กฎหมาย หรือแม้แต่มโนทัศน์ศีลธรรมที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ตามคำกล่าวนี้ อาจทำให้เราคิดว่า ความรู้ที่ว่าเป็นความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามยุคตามสมัย แต่ความจริงไม่ใช่เช่นนั้น สถานการณ์อาจเปลี่ยนแปลงไป กฎระเบียบกติกาสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไปจริง แต่ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาซึ่งนำวิจารณญาณในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำ ในการกำหนดกฎระเบียบอย่างใดอย่างหนึ่งนี้ไม่เปลี่ยนแปลง และเนื่องจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมือนกันของคนสองคนมิได้หมายความว่า เหตุผลวิธีคิด เจตนาที่กำหนดการกระทำของแต่ละคนจะต้องเหมือนกัน และเช่นกันการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่ต่างกันก็ไม่จำเป็นต้องมาจากเหตุผลวิธีคิดเจตนาที่ต่างกันด้วย และด้วยเหตุนี้เองที่เราสามารถกล่าวยืนยันได้ว่า ภูมิปัญญาความรู้เป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่จากภูมิปัญญาความรู้นี้ อาจทำให้เกิดการกระทำที่ต่าง ๆ กันได้ อาจทำให้เกิดกฎหมายที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้ถึงจุดมุ่งหมายหรือเจตนาที่มาจากเหตุผลวิธีคิดภายใต้ภูมิปัญญานี้ จะเห็นได้ว่าการกระทำ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-8.

ทำหรือกฎระเบียบที่แตกต่างนั้นมิได้นำมาซึ่งผลที่แตกต่างในจุดมุ่งหมายเลย และจุดมุ่งหมายที่
 ว่าเป็นคือ ความดี การศึกษาแนวนี้เชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นปรารถนาสิ่งที่ดี โดยมีเงื่อนไข
 ว่าสิ่งดีนั้นทำให้เขามีความสุข แต่ไม่ได้หมายความว่า สิ่งของแต่ละคนทำหรือมุ่งหวังนั้นจะเป็นสิ่ง
 ที่ดีจริง ๆ สำหรับตัวเขา เพราะถ้ามนุษย์ทุกคนรู้และเข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่ดีจริง ๆ ที่จะนำความ
 สุขที่แท้จริงมาให้เขา ปัญหาย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะความสุข ความดีที่แท้ย่อมนำมาซึ่งความสุข
 ความดีในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ และถ้าเห็นพ้องต้องกันแล้ว ความขัดแย้งก็คงไม่เกิดขึ้น
 และปรัชญาการเมืองก็คงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ การศึกษาความคิดของนักคิดทาง
 การเมืองในแนวปรัชญาการเมืองเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นปรารถนาสิ่งที่ดีเป็นเงื่อนไขหลัก
 ที่ดำรงอยู่มาตลอด เมื่อเงื่อนไขหลักเป็นเช่นนี้ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ปัญหาภายใต้บริบทดังกล่าวนี้
 จะยังคงเป็นปัญหาเดิม ๆ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด และเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการคิด
 แก่ปัญหาดังกล่าว และการคิดแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ การแสวงหาหรือความรักในความรู้ใน
 กิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม หรือก็คือองค์ความรู้ที่เรียกว่า ปรัชญาการเมือง
 นั่นเอง

จุดมุ่งหมายในการศึกษาความคิดทางการเมืองตามแนวปรัชญาการเมือง คือ การค้น
 หาคำตอบต่อคำถามอันไม่เปลี่ยนแปลง ปรัชญาการเมืองเชื่อว่า มีคำตอบที่เป็นสัจจะธรรม เชื่อ
 ว่ามีภูมิปัญญาที่แท้จริง (wisdom) ที่จะใช้ตอบปัญหาต่าง ๆ ในทุกสมัย ซึ่งอาจจะตอบได้โดย
 ตรงหรือทางอ้อมที่ต้องอาศัยการประยุกต์ ภูมิปัญญาที่แท้จริงที่นักคิดค้นพบไม่ได้ตกอยู่ภายใต้
 กาลเวลา นั่นคือ ความคิดของเขาอยู่เหนือบริบท และประวัติศาสตร์นั่นคือ อยู่เหนือกาลเวลาและ
 สถานที่ เห็นได้ว่าการศึกษาแนวนี้ใช้ฐานความคิดในเรื่องที่ว่า สรรพสิ่งในโลกนี้มีแก่น
 สัจจะธรรมความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง รวมถึงความเป็นไปของมนุษย์และโลก ถึงแม้ว่ารูปแบบ
 ของสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ แต่แก่นแท้ของมันไม่เปลี่ยน
 ซึ่งถ้าจะเปลี่ยนก็เปลี่ยนแต่เปลือกนอกเท่านั้น ส่วนที่ไม่เปลี่ยนหรือแก่นแท้เรียกว่า ธรรมชาติ
 (nature) ดังนั้นการที่จะต้องมีภูมิปัญญาความรู้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมส่วนรวม หรือทาง
 การเมืองนั้น จะต้องค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ ธรรมชาติของการเมือง (the nature of political
 things) และธรรมชาติของมนุษย์ (human nature) ปรัชญาการเมืองเป็นการศึกษาอดีตหรือ
 ปัจจุบันเพื่อปัจจุบันและอนาคต การที่นักคิดในอดีตคิดเสนอนั้นอาจจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับ
 สังคมในอดีต ส่วนการแก้ปัญหาในปัจจุบันจะแก้ได้ด้วยความคิดของเราในปัจจุบัน แต่การค้นหา
 คำตอบของเรานั้น ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักความคิดของนักคิดสมัยโบราณ เป็นจุดเริ่ม
 ต้น หรือบันไดพื้นฐานที่ขาดไม่ได้เลยอันเป็นความรู้ภูมิปัญญา ที่จะชี้แนะหรือเป็นกรอบความคิด
 การศึกษาปรัชญาการเมืองจะไม่เน้นบริบทเท่ากับตัวบท เพราะเชื่อว่า ในการศึกษางานของนัก
 คิดที่ยิ่งใหญ่นั้น ข้อเขียนหรือตัวบท (text) ของนักคิดนั้นพอเพียงที่เราจะค้นหาภูมิปัญญา
 ความรู้ คำขวัญของแนวการศึกษาปรัชญาการเมืองคือ text, and nothing but the text ซึ่งมุ่งสนใจ
 อยู่ในตัวบทเท่านั้น และจะต้องมุ่งมั่นที่จะค้นหาภูมิปัญญาสัจจะธรรม โดยใช้วิจารณ์ญาณเหตุ

ผลที่มีอยู่เข้าตรวจสอบความคิดที่อยู่ในตัวบท กล่าวคือ จะต้องคุยกับหนังสือให้เหมือนกับคุยกับนักคิดเจ้าของหนังสือให้ได้ ยามเขาสงสัยประเด็นอะไรในหนังสือ จะต้องสมมุติตัวเองเป็นนักคิด และพยายามตอบข้อสงสัยที่มี เมื่อได้คำตอบที่ตอบตัวเองแล้ว ก็จะต้องตรวจสอบคำตอบนั้นต่อไปจนไปถึงรากที่ไม่ต้องสงสัย และไม่ต้องการคำตอบอีกต่อไป

ดังนั้นในการศึกษางานทางปรัชญาของนักคิดทั้งสองวิธีข้างต้น จึงควรพิจารณาศึกษาและให้ความสำคัญต่อแนวทางทั้งสอง และจะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงความคิดของงานทางปรัชญาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการอ่านงานเขียนของนักปราชญ์ ซึ่งมีวิธีการอ่านที่สำคัญ ๆ อยู่ด้วยกัน 6 วิธีคือ²¹

วิธีแรก การอ่านหนังสือเพื่อหาข้อสรุปว่าผู้เขียนงานชิ้นนั้น ๆ ต้องการจะกล่าวอะไร

วิธีที่สอง เมื่อเข้าใจแล้วว่านักปรัชญาพยายามจะกล่าวอะไร ผู้ศึกษาก็พยายามศึกษา โครงสร้างการให้เหตุผลสนับสนุนประเด็นที่นักปรัชญาเสนอ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ พยายามจะตอบคำถามว่าทำไมเขาจึงคิดอย่างที่เขายืนยันออกมา

วิธีที่สาม การอ่านนักปรัชญาในสิ่งแวดล้อมแบบวิภาษ (dialectical setting) ทั้งนี้โดยผู้อ่านสำนึกอยู่ตลอดเวลาที่อ่านงานนั้น ๆ ว่าผลงานแต่ละชิ้นเป็นผลของพัฒนาการทางความคิดอันต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ความคิดของมนุษยชาติ กล่าวคือ เป็นการถามว่านักปรัชญาผู้นั้นคิดมาถึงจุดที่เขาแสดงออกนั้นได้อย่างไร

วิธีที่สี่ การอ่านงานของนักปรัชญาเชิงวิพากษ์ เมื่อผู้อ่านทราบแล้วว่า นักปรัชญามีความคิดว่าอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น มีข้อถกเถียงมาอย่างไรบ้าง ผู้อ่านก็สามารถจะประเมินความคิดของนักปรัชญานั้น ๆ ได้ เช่น ถามว่าข้อถกเถียงนั้นจริงหรือเท็จขอบด้วยเหตุผลหรือไม่ วิธีนี้ที่จริงเป็นการทดสอบทัศนะของผู้อ่านนั่นเอง เพราะจะต้องคิดต่อไปด้วยว่านักปรัชญานั้น ๆ จะโต้ตอบกับปัญหาของผู้อ่านอย่างไร

วิธีที่ห้า การอ่านงานทางปรัชญาในเชิงตัดสิน เป้าหมายของการอ่านวิธีนี้คือ

²¹ Rosenberg. 1978 , p.82-86. อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บทสนทนาของ Plato และ The Prince ของ Machiavelli ในฐานะจุดเริ่มต้นของการศึกษาปรัชญาการเมือง (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 40.

พยายามเข้าใจว่านักปรัชญานั้น ๆ ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาอย่างไรบ้าง นักปรัชญาผู้นั้น เข้าใจและวิจารณ์นักคิดที่มาก่อนเขาอย่างไรบ้าง ผู้อ่านจะต้องพยายามประเมินคำถามและวิธีการใหม่ ๆ ตลอดจนทิศทางการใหม่ ๆ ที่นักปรัชญานั้นมีส่วนทำให้เกิดในทางปรัชญาด้วย

วิธีสุดท้ายคือ การอ่านงานปรัชญาในเชิงสร้างสรรค์ ฐานะของผู้อ่านจะเปลี่ยนไปจาก ผู้ทำกิจกรรมทางวิชาการ มาเป็นผู้แสวงหา ทั้งนี้เพราะคำถามเกี่ยวกับจักรวาล โลกและชีวิต นั้นก็คือคำถามที่ผู้อ่านเองประสงค์จะเข้าใจ

สำหรับการศึกษาความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ของงานวิจัยนี้มุ่ง เน้นการศึกษาแนวปรัชญาหรือความคิดทางการเมือง ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติหรือ ศึกษาโดยการอ่านเนื้อหา วิเคราะห์ถึงตัวบทในวรรณกรรมของนักคิด นักเขียน ที่ได้เขียนไว้ จริง ๆ อย่างละเอียดตามวิธีการอ่านข้างต้น แต่การที่จะให้ได้ความหมายที่ลึกซึ้งอย่างแท้จริง ของนักคิดนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะไม่อาจนำนักคิดผู้ประพันธ์งานชิ้นนั้น ๆ มาซักถามหรือยืนยันได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ศึกษาส่วนมาก เมื่อศึกษาหรืออ่านงานเขียนของนักคิดแล้วมักจะไม่ได้ตีความ เพื่อหาความหมายหรือความตั้งใจของนักคิด เพียงแต่ได้สรุปเนื้อหาที่ได้ศึกษา เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นประเด็นการตีความของผู้ศึกษาอาจกลายเป็นการบิดเบือน และสะท้อนความคิดที่อาจจะมีพื้นฐานจิตใจหรืออคติของผู้ศึกษาตีความเอง มากกว่าความคิดของนักคิดหรือนักปรัชญาการเมือง²² อีกทั้งผู้ตีความเองอาจไม่ทราบว่าตนเองมีวิธีการตีความอย่างไร และก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ไม่ยอมแม้แต่จะบอกให้ผู้อื่นรู้ถึงแหล่งที่มาของความคิดของตน และไม่ได้มีการเปิดเผยให้ทราบ การตีความจึงสามารถมีความหมายได้หลายความหมาย และความหมายที่ปรากฏออกมาจากการตีความโดยวิธีต่าง ๆ ส่วนมากเป็นผลมาจากการที่ได้เข้าไปสัมผัสหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองในบริบทขณะที่ตีความ การตีความจึงอาจแสดงออกถึงความ ผักใฝ่ เป็นกลางหรือมีอคติทางการเมือง ดังนั้นการที่จะเข้าถึงตัวบทอย่างแท้จริงจำเป็นที่จะต้องยึดหลักเกณฑ์ของหลักแห่งการตีความโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความตามตัวบท แต่ในบางครั้งการตีความไม่จำเป็นที่จะต้องใช้กับตัวบทเสมอไป เพราะนักคิดอาจสร้างผลงานอย่างอื่นที่สื่อถึงความคิดก็ได้ เช่น ผลงานทางศิลปะ วัตถุ ภาพวาด ฯลฯ ผลของการตีความนั้นสามารถที่จะมีส่วนเสริมกัน ขยายความซึ่งกันและกัน หรือขัดแย้งกันก็ได้ ผลของการตีความเพื่อให้ได้ความหมายหรือความจริงที่ผู้เขียนตั้งใจไว้นั้น ในทางปฏิบัติอาจจะเป็นไปได้ที่ผู้ศึกษาตีความหมายที่

²² Andrew Hacker, Political Theory : Philosophy, Ideology, Sciences (New York : Macmillan, 1961), p.9. อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาปรัชญาการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิควอร์ค, 2527), หน้า 30.

ถูกต้อง แต่อาจจะไม่ตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของผู้เขียน ตามด้วยบทที่พยายามสื่อถึงผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะว่าผู้เขียนได้ซ่อนความหมายที่แท้จริง (esoteric) หรือความมุ่งหมายที่แท้จริงของเขาไว้ในด้วยบท หรือตั้งใจให้มีหลายความหมาย แต่มีเพียงความหมายเดียวที่ถูกต้องทั้งความหมาย และความมุ่งหมายของผู้เขียน²³ อย่างไรก็ตามหากมีหลักเกณฑ์การตีความที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว ย่อมจะได้ความชัดเจน (lucidity) และคำตอบของความหมายที่ดีในระดับหนึ่ง การตีความนั้นโดยแท้จริงแล้ว เป็นเรื่องที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพราะโดยธรรมชาติการตีความสามารถเกิดได้ตลอดเวลา ในขณะที่เราเรียนรู้หรือรับรู้ ความรู้ทั้งหลายจึงเป็นผลมาจากการตีความ เพียงแต่จะรู้และเข้าใจว่าตีความอยู่หรือไม่เท่านั้นเอง ดังเช่น ผู้พูดได้พูดประโยคใดประโยคหนึ่ง ผู้ฟังซึ่งอยู่ในที่เดียวกันอาจเข้าใจความหมายแตกต่างกันได้ จึงทำให้เข้าใจเจตนาของผู้สื่อความหมายต่างกัน ขั้นตอนในการตีความนั้นจึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในความคิดมนุษย์ที่พยายามจะแสวงหาความจริง ที่ซ่อนเร้นอยู่ในด้วยบทที่ได้ทำการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าการตีความจะเกิดขึ้นจาก ปฏิกริยาระหว่างผู้ศึกษาตีความกับลักษณะของด้วยบท ซึ่งการตีความจะเป็นลักษณะเปิดให้ผู้ศึกษาตีความ มีส่วนอย่างเต็มที่ในการศึกษาตีความ อันเป็นความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธี (dialectic) ระหว่างตัวผู้ศึกษาตีความกับด้วยบท เป็นการตีความที่เคลื่อนตามทางเดินแห่งความคิดซึ่งถูกเปิดขึ้นโดยงานเขียนนั้น และทำตัวของผู้อ่านให้เข้าไปสัมผัสกับแนวทางของหนังสือ²⁴ เพื่อค้นหาความมุ่งหมายตามความต้องการของนักคิดผู้นั้นให้มากที่สุด ผู้ตีความจะต้องมีความอิสระ ปราศจากอคติในการศึกษาตีความ จริงอยู่ส่วนหนึ่งที่ว่าวรรณกรรม มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบภายนอกอื่น ๆ เช่น สถานที่ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภาวะความจำเป็นหรือเงื่อนไขอื่น ๆ อีก ผู้ตีความจึงไม่อาจปฏิเสธอำนาจของบริบทรวมทั้งเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ เพราะอย่างน้อยที่สุดบริบทในระดับตัวบุคคล (individual context) ก็อาจมีผลต่อการตีความเพราะถือว่าบุคคลเป็นส่วนหนึ่ง ที่จะต้องได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากสังคมการเมือง การให้ความสำคัญต่อบริบทอาจสามารถทำให้เข้าใจความหมายของด้วยบทหรือความคิดที่แฝงอยู่ในด้วยบทได้อย่างถูกต้องในระดับหนึ่ง โดยการนำเอาสรรพสิ่ง หรือเหตุการณ์นั้น ๆ มาวางลงในบริบทของมัน และศึกษาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งหรือเหตุการณ์นั้น ๆ เปรียบเทียบกับสรรพสิ่งหรือเหตุการณ์อื่นในบริบทเดียวกัน นั้นย่อมหมายถึงการที่จะเข้าใจสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เราจะต้องเข้าใจหรือพยายามทำความเข้าใจมัน ในบริบท

²³ ธงชัย ข้าสุวรรณ, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลี กับหลวงวิจิตรวาทการ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 22.

²⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, การเมืองมนุษย์ : รัฐศาสตร์ทวนกระแส (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2528), หน้า 158.

ของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราพยายามที่จะทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่น นอกเหนือจาก วัฒนธรรมของเรา²⁵ นั่นคือการคำนึงถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับตัวบท แต่ถ้าให้ความสำคัญต่อบริบท ซึ่งรวมถึงหลักฐานสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตีความมากเกินไปนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ศึกษากำลังศึกษาถึงประวัติความคิดทางการเมือง หรือประวัติศาสตร์หรือชีวประวัติของนักคิด นักปรัชญา แทนที่จะเป็นการศึกษาความคิดทางการเมืองหรือปรัชญาการเมืองของนักคิดทางการเมือง ซึ่งเป็นมุมมองข้ามความสำคัญของความตั้งใจของนักปรัชญาเมธี ที่แสดงความคิดออกมาทางผลงาน เนื่องจากหากศึกษาถึงบริบทจะทำให้เข้าใจที่จะทำให้คิดว่าความคิดของนักคิด ย่อมถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาย่อมรู้ความคิดทางการเมืองของนักคิดล่วงหน้าโดยไม่ต้องศึกษาตัวบทในผลงานของนักคิดเลย

2.3 การตีความ (interpretation)

ในการศึกษาความคิดทางการเมือง การตีความเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง การตีความนั้นมีใช่เป็นการแปลคำศัพท์หรือถอดคำประพันธ์ และถึงแม้การตีความเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้เรื่องศัพท์ แต่ไม่ได้หมายความว่า หากไม่มีคำศัพท์ในเนื้อเรื่องแล้วก็หมดความจำเป็นที่จะต้องตีความ การตีความตัวบทในวรรณกรรมชิ้นหนึ่ง ๆ ต้องเข้าใจและสามารถอธิบายพลังที่หนุนเนื่องให้เกิดการสร้างวรรณกรรม อาจกล่าวได้ว่าจุดสำคัญของการตีความก็คือ การพิจารณาความหมายของถ้อยคำอย่างตระหนัก ว่าถ้อยคำนั้นมีจุดประสงค์ที่จะสื่อสารอย่างไร ซึ่งอาจแปรไปตามสถานการณ์หรือโอกาสที่ใช้สื่อสาร เราไม่อาจตีความบทประพันธ์ด้วยการพิจารณาแต่เพียงความหมายของคำตามพจนานุกรมเท่านั้น และไม่อาจเข้าใจบทประพันธ์ทั้งหมดด้วยการอธิบายความหมายของคำ ๆ เดียวหรือหลายคำก็ตามโดยเป็นอิสระแก่กัน แต่ต้องพิจารณาความหมายของถ้อยคำในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานประพันธ์ซึ่งมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกด้วย²⁶ การตีความนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ การตีความอย่างวิเคราะห์ (analytical interpretation) และการตีความอย่างลงความเห็น (inferential interpretation) ทักษะในการตีความดังกล่าว ใช้นับกับสิ่งอ่านที่ซับซ้อน ยิ่งมีความซับซ้อนมาก

²⁵ ธงชัย ขำสุวรรณ, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลี กับหลวงวิจิตรวาทการ,” หน้า 25.

²⁶ ศรีวิไล ดอกจันทร์, ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดีศึกษา (เชียงใหม่ : ภาควิชามัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528), หน้า 107.

ทักษะในการตีความทั้งสองระดับนี้ก็จะยิ่งเกี่ยวข้องกับแนวความคิดที่กว้างขึ้น และความสัมพันธ์ที่เป็นนามธรรมมากขึ้น²⁷ การตีความอย่างลงความเห็นนั้นขึ้นอยู่กับภูมิหลัง และการหยั่งรู้ของผู้อ่าน โดยผู้อ่านมีหน้าที่ต้องรวบรวมร่องรอย คำเงื่อนไขทั้งปวงเข้าด้วยกัน ขั้นตอนการตีความเพื่อวิเคราะห์ และลงความเห็นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นการแสวงหา สาร (message) ที่ผู้แต่งจงใจส่งสารหรือสื่อมายังผู้อ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ ซึ่ง สาร นั้น อาจอยู่ในรูปต่าง ๆ ดังนี้²⁸

ประการแรก อยู่ในรูปของความคิดหลัก แนวเรื่องหรือสารัตถะของเรื่อง คือ ลักษณะอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนี้ออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน สารัตถะจึงเป็น สาร ที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่านโดยจะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอขณะที่เรื่องดำเนินไปเพื่อยืนยันว่านั่นคือ ความมุ่งหมายที่ผู้แต่งมีเจตนาจะเปิดเผย ดังนั้นเมื่อผู้อ่านได้อ่านเรื่องจบแล้วก็จะเกิดความเข้าใจในเชิงสรุปได้ว่า มนุษย์เราเป็นเช่นนั้นตามธรรมชาติของวิสัยของมนุษย์ หน้าที่ของผู้อ่านจึงต้องพยายามพิจารณาให้เห็นสารัตถะของวรรณคดีให้ได้ แล้วประเมินค่าว่า สารัตถะนั้นมีลักษณะสมจริงต่อสภาพของมนุษย์เพียงใด ช่วยยกระดับจิตใจหรือช่วยให้บังเกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิตและโลกได้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด

ประการที่สอง อยู่ในรูปของแนวคิดในการแต่งหรือปรัชญา ได้แก่การที่นักเขียนมีความคิดเห็นต่อโลกต่อสังคมและต่อชีวิตมนุษย์อย่างไร ก็สะท้อนความคิดเหล่านั้นออกมาในงานเขียนนั้น ๆ และจำเป็นที่ผู้อ่านจะต้องตีความให้ได้ด้วย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้อ่านจะต้องเห็นพ้องด้วยกับปรัชญาของผู้เขียนเสมอไป ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาแนวต่าง ๆ ทั้งของไทยและของต่างประเทศที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทย จึงจะทราบได้ว่าผู้แต่งใช้แนวคิดหรือปรัชญาใดในการแต่งเรื่องนั้น และผู้แต่งใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องมากเพียงไร

ประการที่สาม อยู่ในรูปของการใช้สัญลักษณ์ในคำพูด หรือพฤติกรรมของตัวละคร บางครั้งผู้แต่งก็ไม่ได้สื่อ สาร ตรง ๆ แต่สื่อในรูป สัญลักษณ์ เพื่อให้ผู้อ่านตีความเอาเอง หรือแสดงออกโดยการกระทำของตัวละคร

²⁷ เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, หลักการวิจารณ์วรรณคดี, เอกสารวิชาการอันดับที่ 17 (โครงการตำราและเอกสารวิชาการ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2528), หน้า 40.

²⁸ สายทิพย์ นุกูลกิจ, วรรณคดีวิจารณ์ (พระนคร : ชัยศิริการพิมพ์, 2523), หน้า 151.

การตีความเพื่อค้นหาความหมายของสารนั้น จะพิจารณาเฉพาะความหมายของคำ ตามรูปศัพท์หาได้ไม่ จำเป็นต้องอาศัยความหมายจากข้อความแวดล้อม และสถานการณ์ของ เรื่อง รวมทั้งพฤติกรรมและเหตุการณ์ในท้องเรื่องด้วย ซึ่งความหมายที่ได้จากการตีความอาจ แบ่งเป็นสอง ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความหมายแก่น (central meaning) และความหมาย ข้างเคียง (marginal meaning)²⁹ สำหรับคำที่ผู้แต่งใช้เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะคนนั้น จะต้องสำรวจการใช้คำของเขาและตีความให้ถูกต้อง หรือใกล้เคียงกับเจตนาของผู้แต่งมากที่สุด ไอ.เอ.ริชาร์ด (I.A.Richards) ได้เสนอว่างานเขียนทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ต่างก็มีความหมายที่ควรพิจารณา 4 อย่าง ถ้าเข้าใจความหมายเหล่านี้แล้ว จะช่วยให้ผู้อ่านตี ความงานวรรณกรรมนั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ความหมายดังกล่าวได้แก่³⁰

ความหมายแรก เป็นความหมายตามที่ปรากฏ เป็นความหมายของเนื้อหาสาระตาม ตัวหนังสือ (sense) คือ ความหมายที่อยู่ในเนื้อหาของงานนั้น ๆ เป็นสิ่งที่กวีพูดถึง

ความหมายที่สอง เป็นความหมายทางอารมณ์ (feeling) คือ น้ำเสียงหรือความรู้สึก ซึ่งเป็นความหมายอย่างหนึ่งของผู้แต่งสอดใส่ไว้เป็นอารมณ์ที่ผู้แต่งมี หรือทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ อย่างนั้น ๆ เมื่ออ่านวรรณกรรม

ความหมายที่สาม เป็นความหมายเนื่องด้วยทัศนะ หรือหางเสียง (tone) เป็นความหมายหรือ สาร ที่ผู้เขียนส่งออกมาในงาน อาจจะไม่โดยตรงหรือโดยตรงก็ได้ และผู้อ่านได้เห็น ทัศนะหรือท่าทีของผู้ประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ประพันธ์ขึ้น

ความหมายที่สี่ เป็นความหมายทางความประสงค์ ความตั้งใจหรือความต้องการ (intention) เป็นความมุ่งหมายของผู้แต่ง ซึ่งต้องการจะให้งานประพันธ์นั้นเป็นอย่างไร หรือ ทำให้เกิดอะไร คือ ผู้ประพันธ์เขียนถึงเรื่องนั้น ด้วยความรู้สึก และทัศนะอย่างนั้นเพื่ออะไร อาจ จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม การพยายามเข้าใจเจตจำนงของผู้เขียนที่เราไม่สู้จะรู้จักุมิหลังของเขานั้น อาจจะเป็นไปได้ หรือต้องศึกษามากพอสมควรเสียก่อน

ความหมายต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้ประพันธ์อาจเน้นเฉพาะแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบ รวมกันก็ได้ ดังนั้นในการศึกษาความคิดในวรรณกรรม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการอ่านอย่าง

²⁹ ศรีวิไล ดอกจันทร์, ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดีศึกษา, หน้า 104.

³⁰ I.A.Richards, Practical Criticism, 1996, pp.180-181. อ้างถึงใน ศรีวิไล ดอก-จันทร์, ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดีศึกษา, หน้า 106.

ละเอียด (close reading) และวิเคราะห์ด้วยทออย่างระมัดระวัง (close textual analysis) โดยจะต้องอ่านด้วยทเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาโดยละเอียดทุกบททุกตอน เพื่อศึกษาตีความคตินักคิดที่ปรากฏผลงานออกมาในรูปงานเขียน ก่อนที่จะตัดสินคุณค่าหรือประเมินความคตินทางการเมือง ในวรรณกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นของมนุษย์ในสังคมการเมือง เราจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจด้วยทในวรรณกรรมเสียก่อน และถ้าหากเราตีความด้วยทในวรรณกรรมนั้น ๆ ถูกต้อง ก็เท่ากับว่าสามารถตัดสินคุณค่า หรือประเมินความคตินทางเมืองของนักคิด นักเขียน ในวรรณกรรมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง แนวความคิดที่ใช้เกี่ยวกับการตีความทั่วไปมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ³¹

รูปแบบแรก การตีความเป็นเพียงการเผยแพร่เจตนาของผู้แต่งโดยขจัดอุปสรรคที่กีดขวางการเข้าใจ เป็นต้นว่าอธิบายศัพท์ สำนวน รูปประโยค และการโยงความที่อธิบายการอ้างอิงที่ไม่ชัดเจนเพื่อยุติข้อโต้แย้ง ถือว่าทำเช่นนี้แล้วก็จะทำให้เห็นเจตนาของผู้แต่งได้ชัดเจน และงานของผู้อธิบายก็มีอยู่เพียงนั้น ตามแนวคิดนี้ถือว่าการตีความหมายถึง การขจัดอุปสรรคที่กีดขวางความเข้าใจนั้น เท่ากับถือนักวิจารณ์มีหน้าที่ค้นคว้าวิจัยวรรณกรรมเชิงประวัติ ค้นหาเจตนาเดิมของผู้ประพันธ์ และ/หรือความเข้าใจของผู้อ่านร่วมสมัย ไม่ถึงกับไม่สนใจปฏิบัติการของคนสมัยหลังเสียทีเดียว เพียงแต่เห็นว่าเป็นเรื่องรอง ตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับแนวคิดแบบนี้ก็คือคำกล่าวของ เจฟฟรีย์ ทิลลอตสัน (Geoffrey Tillotson) ที่ว่า

“นักวิจารณ์ที่เอาความรู้สึกของตนเข้าไปตัดสิน บทกวีของผู้แต่งรุ่นก่อนนั้น เท่ากับ ทำความผิดพลาดที่น่ารำคาญ สำหรับบทกวีชั้นเลิศนั้น ความหมายดั้งเดิมของคำแต่ละคำเป็นสิ่งเดียวที่ควรค่าแก่การสนใจ แม้ว่าความหมายใหม่ที่เพิ่มขึ้นในสมัยหลังจะน่าพอใจเพียงใด ก็ไม่มีทางเข้ากับบทกวีนั้นอย่างที่คุณแต่งต้องการได้”³²

โดยนัยนี้ผู้ตีความมีหน้าที่อธิบายวรรณกรรม โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ตัวอย่างงานวิจารณ์แบบนี้ได้แก่งานตรวจแก้และอธิบายศัพท์วรรณคดีโบราณ ซึ่งด้วยทถูกบิดเบือนไป หรือตัวสะกดผิดพลาด การโยงความเปรียบเทียบแก่ซึ่งคนปัจจุบันไม่รู้จักกันแล้ว สิ่งเหล่านี้ต้องนำมาอธิบายทั้งสิ้น งานตรวจแก้มีลักษณะทำนองนี้ แต่ยังมีงานประเภท

³¹ เกรแฮม ฮอกก์, ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์. นฤมล กาญจนทัต และอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์, แปล (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2532), หน้า 69-76.

³² G. Tillotson. Essays in Criticism and Research. Cambridge, 1942, pp.xx-xxi. อ้างถึงใน เกรแฮม ฮอกก์, ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์. หน้า 70.

อรรถาธิบายอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวกับการตรวจแก้โดยตรง งานประเภทนี้มักเรียกกันว่า งานวิจัย (scholarship) ซึ่งต่างจากงานวิจารณ์ และมีทั้งผู้ที่คิดว่างานวิจัยเหนือกว่างานวิจารณ์ และที่คิดว่าด้อยกว่าก็มี แต่ที่แน่ก็คือ งานวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการวิจารณ์เช่นเดียวกับกิจกรรมอื่น และจะทำงานวิจารณ์แบบอื่น ๆ ไม่ได้ถ้ามิได้ทำงานวิจัยมาก่อน กิจกรรมทำนองนี้จำนวนมากทีเดียวที่ไม่สัมพันธ์โดยตรงกับตัวบท แต่โยงกับข้อมูลนอกตัวบท หรือข้อความที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยให้เข้าใจความหมายของตัวบทได้กระจ่างขึ้น

รูปแบบที่สอง วรรณกรรมมีสารแฝงซึ่งยากที่จะทำให้กระจ่างได้ จะต้องขุดค้นเอาความหมายแฝงออกมาแสดง สารแฝงเหล่านี้ผู้แต่งอาจตั้งใจสอดแทรกไว้ หรือไม่ก็ได้ แนวคิดนี้ได้แก่การขุดค้นหาความหมายแฝง โดยจะไม่สนใจผลการวิจัยเชิงประวัตินัก และไม่ยึดมั่นในเรื่องเจตนาดั้งเดิมหรือความหมายดั้งเดิม แต่มักจะเห็นว่าวรรณกรรมดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระและเป็นขุมคลังของทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจเป็นไปได้ ไม่ถูกจำกัดด้วยเจตนาของผู้แต่ง หรือความเข้าใจร่วมสมัย ถ้าวรรณกรรมเรื่องนั้นมีความหมายเพิ่มพูนขึ้นในสมัยหลังผู้ที่เชื่อว่าความคิดแนวนี้ อาจจะถือว่าความหมายเหล่านี้แฝงอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนั้นมาแต่แรกแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องโต้แย้งกันว่าคนในสมัยของผู้แต่งหรือตัวผู้แต่งเองจะตีความออกมาได้อย่างนี้หรือไม่

การแสวงหาความรู้ด้วยการตีความ ตามแนวความคิดทั้งสองแนวคิดข้างต้นมีผู้ยอมรับนับถือเท่าเทียมกัน ในแนวคิดแรกนั้นเป็นกระบวนการศึกษาโดยใช้เหตุผล ส่วนแนวคิดหลังออกจะมีลักษณะกำกวม ผู้ที่ยึดติดอยู่กับแนวคิดแรกแต่อย่างเดียว จะตำหนิความไม่แน่นอนของแนวคิดหลังว่าขาดความรับผิดชอบและมกมาย แต่แนวคิดหลังก็ยังอยู่มาได้ตลอด ด้วยเหตุผลที่ว่า การเรียบเรียงวาทะให้เป็นรูปที่ก่อปรตัวนสุนทรียลักษณ์ทำให้วาทะนั้นมีมิติใหม่ กล่าวคือ ไม่ผูกติดอยู่กับเจตนาของผู้ประพันธ์หรือสภาวะการณ์ร่วมสมัย แต่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นสุนทรียรูปที่ทรงความหมายอันไม่รู้จบ หรืออย่างน้อยก็ยังไม่มีการกำหนดนิยาม การสร้างสรรค์รูปแบบของวรรณกรรมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการของจิตไร้สำนึก จิตไร้สำนึกของผู้ประพันธ์ย่อมเชื่อมโยงอยู่กับจิตไร้สำนึกรวม ซึ่งได้แก่สำนึกและความโน้มเอียงของสัญชาตญาณร่วมของมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ ความเป็นไปได้ทั้งหลายย่อมถูกจำกัดด้วยโอกาส และความจงใจเจตนาในการสร้างสรรค์วรรณกรรมแต่ละชิ้น แต่เราไม่อาจกำหนดได้แน่ได้ว่า สิ่งที่ผ่านมาตามเส้นทางจำกัดนั้นจะเป็นอะไร งานศิลปะเป็นทวารซึ่งเปิดออกสู่ห้วงมหรณพแห่งค้นหาอุปาทานของมนุษย์ ความหวัง และความฝันที่ปรากฏเป็นรูปนানা งานศิลปะมิใช่เป็นเพียงคลังเก็บพลังสถิต แต่เป็นตัวพลังหลายรูปแบบที่รวมกันเข้า และพร้อมที่จะแสดงออกหรือปรากฏรูปให้เห็นเมื่อมีโอกาส ความหมายที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้คาดคิดไว้ก่อน อาจปรากฏขึ้นภายหลังเนื่องจากจิตได้กำหนดไว้แล้ว ในการตีความผลงานทางโลกเราจะใช้จิตไร้สำนึกรวม หรือสำนึกของมนุษย์เป็นหลัก เพื่อทั้งนี้เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจน จากแนวความคิดในการตีความดังที่กล่าวมาแล้ว หากต้องการที่จะศึกษาเพื่อเข้าใจตัวบทตามความมุ่งหมายของนักคิด จำเป็นที่

ต้องมีแนวทางหรือวิธีการตีความตามตัวบทในด้านความคิดทางการเมือง หรืองานเขียนทางปรัชญา ซึ่งอาจมีวิธีดังต่อไปนี้³³

วิธีแรก การวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียด ในการศึกษาความคิดของปรัชญาเมธีที่ปรากฏออกมาในรูปของงานเขียน ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับความพยายามใด ๆ ที่จะเข้าใจความคิดของปรัชญาเมธีนั้น ๆ เสมอ การวิเคราะห์งานเขียนชิ้นสำคัญ ของปรัชญาเมธี อาจแยกวัตถุดิบประสงค์ หรือเป้าหมายย่อย ออกไปได้อีกดังต่อไปนี้

1. เพื่อหาความหมายที่ปรัชญาเมธีพยายามจะสื่อ โดยการพิจารณาจากคำจำกัดความ และคำอธิบายของคำที่ปรัชญาเมธีเลือกใช้ในงานเขียนของตน ซึ่งที่แท้จริงแล้วเป็นปัญหาในเรื่องภาษา เพราะภาษาและแนวคิดที่ปรัชญาเมธีใช้ไม่เพียงแต่มีความหมายที่ไม่แน่นอน หรือแตกต่างไปจากที่ใช้กันอยู่ในยุคปัจจุบัน แต่ภาษาและแนวคิดยังอาจสะท้อนให้เห็นถึงตรรกของการแลกเปลี่ยนทัศนะทางการเมือง หรือวิธีการคิด วิธีการให้เหตุผลทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไปตามยุคสมัยด้วย
2. เพื่อพิจารณาส่วนของงานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่ง จากแก่งของงานเขียนชิ้นนั้น ๆ ทั้งหมด
3. เพื่อพิจารณางานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากแก่งของงานเขียนทั้งหมด ในชีวิตของปรัชญาเมธีนั้น ๆ ว่ามีความต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร
4. เพื่อวิเคราะห์งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากแก่งของแบบการประพันธ์ และสไตล์การเขียนว่ามีความสำคัญอย่างไรหรือไม่ กับการเสนอแนวคิด และวิธีการตีความที่ถูกต้อง
5. เพื่อการวิเคราะห์งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งอย่างละเอียด เพื่อหาความหมายที่แท้จริงที่ปรัชญาเมธีประสงค์จะสื่อถึงผู้อ่าน

วิธีที่สอง การแยกระหว่างเจตนา (intention) ของปรัชญาเมธี และผล (effect) อันเกิดจากการยอมรับความคิดนั้น ๆ ในขณะที่แนวทางแรกเน้นการหาความหมายโดยดูจากความตั้งใจหรือเจตนาของตัวปรัชญาเมธีเป็นสำคัญ แนวทางที่สองกลับให้ความสำคัญแก่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในทางการเมือง จากการตีความความคิดนั้น ๆ แล้วนำไปปฏิบัติจริง ๆ ผู้ที่ยึดตามแนวทางการตีความแบบนี้ถือว่า จริงอยู่ความหมายหรือผลกระทบที่ตามมาทีหลังอาจจะไม่

³³ สมบัติ จันทรวงศ์, ตัวบท (The text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง, เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 14 (กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527) หน้า 10-12.

ใช้สิ่งที่ปรัชญาเมธีนั้น ๆ คาดคะเนไว้ล่วงหน้าก็ได้ แต่ในเมื่อปรัชญาการเมืองนั้น ๆ ผ่านการตีความของผู้อ่าน และกลายเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ตามมา จึงต้องถือเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่จะต้องศึกษาด้วย โดยไม่ต้องคำนึงว่า นั้นเป็นส่วนหนึ่งของความตั้งใจดั้งเดิมของปรัชญาเมธีหรือไม่ นี่ย่อมหมายถึงการยอมรับว่า การตีความปรัชญาการเมืองมีผลกระทบต่อการเมืองในทางปฏิบัติ และการตีความนั้น ๆ ก็ถูกระทบโดยแนวปฏิบัติทางการเมืองอีกทีหนึ่ง

วิธีที่สาม การศึกษาชีวประวัติของปรัชญาเมธี (biographical approach) แนวทางนี้มีข้อสมมติฐานสำคัญอยู่ที่ว่าด้วยคิดย่อมเกิดจากบุคคล เพราะฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับชีวประวัติของบุคคลนั้น ๆ จะสามารถช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจหรือสามารถตีความปรัชญาการเมืองของบุคคลนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถบอกได้ว่าเหตุการณ์สำคัญอะไร ในชีวิตของปรัชญาเมธี ก่อให้เกิดความคิดอะไรขึ้นในช่วงชีวิตนั้น ๆ ของปรัชญาเมธี ตลอดจนสามารถบอกได้ว่างานเขียนที่เขียนขึ้นในช่วงต่าง ๆ ของชีวิตของปรัชญาเมธีนั้น ๆ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร

วิธีที่สี่ การศึกษาแนวจิตวิทยา (psychological approach) คือ การนำเอาวิธีการทางจิตวิทยาและจิตวิเคราะห์มาใช้ศึกษาปรัชญาเมธี ในกรณีนี้ความคิดของปรัชญาเมธีเองที่ปรากฏออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของข้อมูล ตามวิธีการนี้ ผู้ศึกษาจะพิจารณาชีวิตและกระบวนการผลิตผลงานทั้งหมดของตัวปรัชญาเมธี เพื่อนำมาสร้างให้เห็นขั้นตอนของการเกิดของความคิดของปรัชญาเมธีนั้น ๆ คำอธิบายมักจะปรากฏออกมาในรูปของพลังกระตุ้นต่าง ๆ ทางจิตวิทยาที่ตัวปรัชญาเมธีเองไม่รู้ตัว ในบางกรณีแนวทางการตีความแบบนี้จะถือเอาว่า ผลงานทางทฤษฎีของปรัชญาเมธีที่ปรากฏออกมา เป็นเพียงความพยายามของผู้เขียนที่จะต่อสู้กับปัญหาทางจิตของผู้เขียนเอง และผลงานของผู้เขียนก็คือ อาการที่จะบอกให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึง การเจ็บป่วยทางจิตของผู้เขียน

วิธีที่ห้า การศึกษาแนวทางอุดมการณ์ (ideological approach) ผู้ที่ใช้แนวทางนี้ปกติจะเป็นผู้ที่มีความเปิดเผยเกี่ยวกับท่าทีทางการเมืองของตนเองอยู่มาก แนวทางนี้คือ การนำเอาสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว มาเป็นเครื่องมือในการอธิบายความคิดของปรัชญาเมธี แต่อันตรายที่เห็นได้ชัดที่สุดของแนวทางนี้อยู่ที่ว่า ความหมายและการประเมินค่าของผลงานของปรัชญาเมธีที่ถูกนำมาศึกษาโดยวิธีการนี้ ดูจะมีกำเนิดมาจากแนวคิดและบทสรุปที่ถูกกำหนดอยู่ในความคิดของผู้ศึกษาอยู่ก่อนแล้ว ข้อมูลหรืองานเขียนของปรัชญาเมธีเป็นเพียงชิ้นส่วนที่จะต้องนำมาใส่ลงไว้ในสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์ เพื่อใช้อธิบายเท่านั้นเอง

วิธีที่หก แนวทางประวัติศาสตร์ (historical approach) เป็นแนวทางที่พยายามให้ความสำคัญแก่กาลเวลาและสถานที่ในยุคสมัยที่แตกต่างกันออกไป ในการศึกษาตัวปรัชญาเมธีและผลงาน คือ มากกว่าแค่การศึกษาตัวบทเพียงอย่างเดียว สิ่งที่แนวทางนี้พยายามจะกระทำได้แก่ การชี้ให้เห็นถึงบริบท (context) แห่งความสลับซับซ้อนที่เหตุการณ์หรือความคิดหนึ่งความคิดใดจะต้องถูกเข้าใจโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคสมัยที่ต่างกันอย่างมากมาย เพราะเกือบจะไม่มีอะไรที่จะสามารถละเว้นการพิจารณาได้ นับตั้งแต่ตัวบท ชีวประวัติ และตลอดจนสภาพทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมของสมัยที่มีการเขียนงานต่าง ๆ ขึ้น

เห็นได้ว่าแนวความคิดในการตีความ มีมากกว่าหนึ่งแนวทางซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าแนวทางใดมีความถูกต้องแม่นยำกว่ากัน หรือดีกว่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสิ่งที่จะตีความและตัวผู้ที่ศึกษา ต้องการจะตีความว่าจะตัดสินใจหรือใช้สิทธิเลือกแนวทางการตีความโดยมีตัวบทซึ่งสามารถใช้เป็นฐาน ในการที่ผู้ศึกษาจะวินิจฉัยด้วยตนเองว่าจะใครควรจะถือได้ว่าเป็นการตีความที่ถูกต้อง ซึ่งย่อมต้องอาศัยแนวทางและหลักยึด เพื่อจะก้าวไปสู่เป้าหมายซึ่งเป่าประสงค์ที่สำคัญนี้เป็นเรื่องที่ต้องการทราบวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง การตีความย่อมไม่อาจวินิจฉัยลงไปแน่ชัดว่า การตีความลักษณะนั้นหรือแบบนี้ถูกต้องหรือผิด ซึ่งคำว่าถูกหรือผิด ใช้ได้ยากในการตีความตามตัวบทในวรรณกรรม นอกเสียจากในกรณีที่เราเห็นได้อย่างแน่ชัดแล้วว่าเป็นการอ่านผิด (misreading)³⁴ การตีความเพื่อที่จะเข้าใจความหมายอย่างที่นักคิดคิด นักเขียนได้ตั้งใจจะให้เป็นที่เข้าใจกันนั้น หากใช้ความพยายามในการตีความอย่างเพียงพอก็เป็นไปได้ที่จะเข้าใจวรรณกรรมดังที่ปรัชญาเมธีเข้าใจตนเอง หรืออย่างน้อยก็ควรศึกษาวรรณกรรมนั้นให้สอดคล้องกับความเข้าใจของนักปราชญ์เอง ซึ่งเริ่มต้นนั้นควรเริ่มศึกษาวรรณกรรมด้วยทัศนะที่ใหม่ เหมือนกับว่าไม่เคยรู้จัก ไม่เคยได้ยินชื่อวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ หรือบุคคลเหล่านี้มาก่อน สิ่งที่ต้องกระทำก็คือจะต้องสลัดอคติ และความเห็นเดิมที่เรามีอยู่เกี่ยวกับปรัชญาเมธีเหล่านี้ออกไปให้หมด โดยจะต้องพยายามกลับไปหาจุดเริ่มต้นของความคิดที่เป็นอิสระ และปลอดจากอิทธิพลของบริบทในขณะตีความ

2.4 สรุป

ในการศึกษาหาความหมายที่แท้จริงของตัวบทในวรรณกรรม ผู้ตีความจะต้องใช้ความระมัดระวังจัดความรู้ หรือข้อสงสัยในวรรณกรรมที่มีอยู่เดิมออก และเริ่มต้นศึกษาใหม่โดย

³⁴ เจตนา นาควัชระ. ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด, 2524), หน้า 81.

วางตัวเป็นกลาง ไม่มีอคติ (bias) สิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าเราจะต้องพยายามรับฟังในสิ่งที่ปรัชญาเมธีประสงค์จะสื่อถึงเรา เราจะต้องพยายามแสวงหาว่าอะไรคือ คำถามที่ปรัชญาเมธีพยายามจะตอบ ไม่ใช่บังคับให้เขาต้องตอบคำถามของเรา³⁵ จริงอยู่แนวความคิดหรือวิธีการตีความที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาความคิดของนักคิด ซึ่งแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ผลการตีความอาจทำให้ได้ความหมายอย่างกว้าง แต่ถ้าศึกษาตัวบทในวรรณกรรมอย่างละเอียดรอบคอบ และระมัดระวังอย่างที่สุดแล้ว ก็จะทำให้สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็นตัวบทอันเปิดเผย กับตัวบทที่ไม่เปิดเผยในวรรณกรรมชิ้นเดียวกันของนักคิด นักเขียน ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่งนักคิด นักเขียน จำเป็นต้องมีวิธีการเขียนออกมาในรูปปกปิด ที่เปิดโอกาสให้คนเพียงไม่กี่คนได้เข้าใจ โดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อความเชื่อของคนหมู่มาก ที่มีต่อความเป็นหลักของสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของสังคมนั้น ๆ³⁶ คำตอบที่เกิดขึ้นได้จากการตีความตามตัวบทเป็นไปได้หลายแนวทาง กล่าวคือ ตัวบทที่ตีความนั้น ๆ สามารถตีความได้หลายนัย ซึ่งอาจเกิดจากประสบการณ์ในระดับแตกต่างกัน อาจจะมีข้อแตกต่างกันในเรื่องการยอมรับ คุณค่าบางอย่างผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น และเฉพาะกาลเวลา คุณค่าบางประการอาจมีลักษณะที่เป็นสากลมากกว่า ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นจะต้องสำนึกถึงธรรมชาติของมนุษย์อยู่เสมอ และไม่ยึดมั่นจนเกินไปว่าข้อสรุป ที่กลายเป็นศาสตร์แห่งการคาดการณ์ (predictive science) หรือเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ที่มีลักษณะเป็นสากลและนำไปใช้ได้ทุกกรณี แต่อย่างไรก็ตามข้อสรุปทั่วไป (generalization) ที่ได้จากการตีความก็ต้องสอดคล้อง หรือใกล้เคียงกับแนวความคิดของนักคิดทางการเมืองจริง ๆ สิ่งที่สำคัญอีกประการในการตีความคือ การให้ความสำคัญกับภาษา ในฐานะที่เป็นสื่อความหมายทางความคิดของนักคิด เพราะภาษาเป็นส่วนสำคัญอย่างมากในการรับรู้และทำความเข้าใจของมนุษย์ ในการศึกษาความคิดทางการเมืองในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมในอดีต ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองเรื่องแตกต่างกันในเรื่องเนื้อหาของเวลาและสถานที่ โดยเฉพาะในงานเขียนเรื่องเจ้าผู้ปกครอง นั้นผู้เขียนไม่ต้องการให้งานเขียนเผยแพร่ หรือเปิดเผยต้นฉบับ แต่ต้องการให้เป็นความลับ ส่วนวรรณกรรมเรื่อง สามก๊ก เป็นวรรณกรรมเชิงนิยายอ่านได้แพร่หลาย เป็นการเปิดเผยให้สาธารณะชนได้ทราบทั่วไป การตีความจึงต้องพยายามค้นหาความหมายที่แท้จริงของวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ที่ให้ความคิดทางการเมืองต่อผู้อ่านและจะเป็นการถ่ายทอดตีความเจ้าผู้ปกครอง และสามก๊ก โดยไม่ได้เริ่มต้นศึกษาจากกรอบใด ๆ แต่ให้ความสำคัญกับความหมายของตัวบท (text) ซึ่งเป็นส่วนที่ระบุความคิดของนักคิด นักเขียน ทั้งนี้เพราะกรอบ

³⁵ Leo Strauss, Persecution. pp.26-30. อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, ตัวบท (The Text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง, หน้า 26.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ต่าง ๆ ที่เรามีและจะใช้โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม จะเป็นตัวกำหนดหรือชี้้นำความคิดของผู้ตีความ ให้อยู่ในกรอบหรือคล้อยตาม ดังนั้นในการศึกษาคำนี้จึงใช้แนวการตีความตามตัวบทเป็นหลัก กล่าวคือ เน้นความสำคัญของตัวงาน โดยลดความสนใจในเรื่องของบริษัท แต่ก็ไม่ได้ลดความสำคัญทางบริบทออกทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการตีความตามตัวบทนี้มีความคิดว้าวรรณกรรมทุกชั้นดำรงอยู่ในวิถีทาง และชีวิตของมันเอง ความเป็นเอกภาพ (unity) ของวรรณกรรมเกิดจากการสอดคล้องเกี่ยวโยงกันของส่วนทั้งหมด³⁷ คุณค่าของเอกภาพนี้ก็เป็นคุณค่าที่สถิตอยู่ในตัวงานหรือตัวบท (the poet's work) ที่มีภาวะอิสระ (autonomy) ทำให้ตัวงานหรือตัวบทในวรรณกรรมมีความคงทนถาวร หรือยั่งยืน จนมีลักษณะเป็นสากล (universality) ถึงขนาดข้ามยุคข้ามสมัย จนถึงขั้นที่เรียกว่าอยู่เหนือกาลเวลา (timeless) กล่าวคือ การที่คนในยุคปัจจุบันชื่นชมกับวรรณกรรมสมัยก่อนได้ ก็เพราะพลังที่สถิตอยู่ในตัวงานมีลักษณะที่ร่วมสมัย กับคนในยุคปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันเราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า วรรณกรรมดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ร่วมสมัยกับคนที่อยู่ในยุคเดียวกับที่ผลิตตัววรรณกรรมนั้นขึ้นมา คุณค่าของตัวงานจึงเป็นคุณค่าที่สัมพันธ์กับตัวผู้แต่งที่สัมพันธ์กับสภาวะของการสร้างสรรค์ และสัมพันธ์กับยุคสมัยของการผลิต การที่ตัวบทมีลักษณะร่วมสมัยกับเราได้ ก็เท่ากับเป็นการยืนยันว่า ความเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ มิได้ทำลายความสัมพันธ์ในทางความคิดระหว่างยุคสมัยได้³⁸ ตัวบทในวรรณกรรมจึงเป็นศูนย์รวมทางบริบทต่าง ๆ ของนักคิดในช่วงเวลาที่เขียนวรรณกรรมนั้น การศึกษาถึงชีวิตประวัติของผู้แต่ง ช่วงเวลาที่แต่ง บริบทหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทางสังคม จึงไม่ใช่สาระสำคัญ ถึงขนาดที่ขาดไม่ได้ แต่สิ่งที่ควรศึกษาคือ องค์ประกอบหรือส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นรูปทรงของวรรณกรรม ซึ่งองค์ประกอบทุกอย่างของตัวบทในวรรณกรรม มีความจำเป็นที่จะต้องตีความ โดยอ่านอย่างละเอียดถี่ถ้วนและด้วยความรู้ลึกที่สมบูรณ์ โดยมีความตั้งใจในวรรณกรรมที่ศึกษา เพื่อให้เข้าใจถึงระดับความหมายต่าง ๆ ได้ถูกต้องและจะทำให้เข้าใจถึงความคิดของนักคิดที่แสดงออกในวรรณกรรมได้

³⁷ Scott Wilber, *Five Approaches of Literature Criticism*. (London : Collier Macmillan Publisher, 1979.), p.179.

³⁸ เจตนา นาควิธระ, *ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์*. หน้า 283.